

Ur *Socialistisk Debatt* 3/1967

C. H. Hermansson

Om vägar att bryta det ekonomiska fåtalsväldet – med särskild tonvikt på strukturreformer

---

Introduktion

I mitten av 1960-talet kom den ”nya vänstern”, som var kritisk mot såväl de traditionella kommunistpartierna som socialdemokratin, att introducera en hel del nya tankar om en socialistisk strategi för de utvecklade kapitalistiska staterna. En viktig sådan idé var den om med ”socialistiska” eller ”antikapitalistiska strukturreformer” – se t ex debattboken [En ny vänster](#) (utg. 1967 med Göran Therborn som red.). Dessa idéer fann anklang inom såväl socialdemokratins vänster som delar av den kommunistiska rörelsen. En av dem som tidigt inspirerades av dessa idéer var VPK-ledaren C H Hermansson, i bl a boken [Vänsterns väg](#) (från 1965), där ett kapitel har rubriken ”Strukturreformer – ändrade maktförhållanden”. I föreliggande artikel (från 1967) tar Hermansson åter upp ämnet genom att redovisa den debatt som förekommit i Europa.

A. Inledande anmärkningar

S. k. strukturella reformer diskuteras här som ett av flera möjliga element i en av flera möjliga socialistiska strategier. Termen strukturreform är relativt ny, saken däremot äldre. Marx och Engels påpekar i Kommunistiska manifestet att det första steget i arbetarrevolutionen är att höja proletariatet till härskande klass, att erövra demokratin. Sin politiska makt kommer proletariatet att begagna till att så småningom frånta bourgeoisin allt kapital och centralisera alla produktionsinstrument i statens, d.v.s. det som härskande klass organiserade proletariatets händer samt fortast möjligt öka mängden av produktionskrafter. ”Att börja med kan detta naturligtvis ske endast genom despotiska ingrepp i egendomsrätten och i de borgerliga produktionsförhållandena, således genom åtgärder, vilka synes ekonomiskt otillräckliga och ohållbara, men som under rörelsens utveckling kommer att spränga sina egna gränser och som är oundviklig som medel att omlägga hela produktionssättet.”

Dessa åtgärder kommer enligt ME att vara olika i olika länder, men för de framskridna länderna nämns i ett tiopunktsprogram bl. a. följande: Jordegendomens expropriering och jordrätans användning till statsutgifter. Starkt progressiv beskattning. Arvsrättens avskaffande. Kreditens centralisering i statens händer genom en nationalbank med statskapital och ensammonopol. Centralisering av transportväsendet i statens händer. Skapande av nationalfabriker. Offentlig och kostnadsfri uppfostran av alla barn. — Detta kan karakteriseras som till dels ett program för strukturreformer, men väl att märka sedan arbetarklassen blivit härskande klass.

Här diskuteras strukturreformer som led i en utveckling för att göra arbetarklassen i vid bemärkelse till härskande klass. En utgångspunkt är åsikten att arbetarklassen (eller socialdemokratin) icke i egentlig mening har den politiska makten i de nordiska länderna. Begreppet politisk makt uppfattas med andra ord som mycket vidare än enbart innehavet av majoritet i parlamentet och innehav av regeringsmakt. Denna uppfattning betyder naturligtvis inte att det

skulle vara likgiltigt vilka partier som sitter med majoriteten i parlamentet och de kommunala församlingarna och som innehar regeringsmakten. Riksdag och regering utgör viktiga delar av maktstrukturen i det nutida samhället, men de utgör inte hela denna maktstruktur.

Frågan om strukturreformer bör alltså ses som led i en socialistisk strategi. En sådan bör av praktiska skäl utformas för varje enskilt land, men den kan givetvis inte isoleras från utvecklingen i världen som helhet. Vare sig man vill det eller inte påverkas utvecklingen i varje nordiskt land av det världspolitiska skeendet. Detta beroende och denna påverkan är större än tidigare och växande. En svensk, norsk o.s.v. strategi för att bryta storfinansens maktställning och skapa socialistiska produktionsförhållanden påverkas i hög grad av motsättningarna i världen.

Någon närmare analys av dessa görs inte här. I detta sammanhang är emellertid två förhållanden av betydelse. För det första kan man utifrån vissa värderingar diskutera om det överhuvud taget är möjligt eller meningsfullt att söka mobilisera arbetarrörelsen för en socialistisk strategi t. ex. i Sverige. Man kan hävda att det helt avgörande slaget nu står mellan imperialismen, framförallt i Förenta staterna, och folken i tredje världen som kämpar för nationell och social frihet. De insatser vi kan åstadkomma skulle ge största resultat om vi uteslutande inriktade oss på bidrag i denna kamp. Man kan också hävda att arbetarklassen i de nordiska länderna för sin levnadsstandard är delaktig i den imperialistiska utplundringen och att det därför är utsiktslöst att föra fram krav om en social omvandling innan imperialismens välde brutits i de avgörande länderna.

Man kan diskutera sådana teorier, men de drar knappast riktiga slutsatser av i och för sig obestridliga fakta. Det pågår redan en kamp mellan klasserna i våra länder. Det skulle vara fatalt för arbetarrörelsen och den socialistiska vänstern om den isolerade sig från denna kamp där den faktiskt pågår, om den inte var med i de strider som redan förs av löntagarna och andra av storfinansens utplundrade klasser och grupper. Det skulle endast betyda att andra vapen fick skapas av löntagarna för denna kamp. Möjligheten att ge effektivast möjliga stöd till de nationella och sociala befrielseströrelserna ute i världen är också att denna kamp kan förankras i de stora fackliga och politiska organisationerna. Först då får den masskaraktär.

Den andra internationella synpunkten är att man kan hävda, att varje försök till en verklig förändring av det ekonomiska och sociala systemet i våra länder — och det gäller framför allt Island och våra bägge grannländer i Atlantpakten — kan komma att mötas också av krafter utanför länderna d.v.s. de stora imperialistiska staterna. Sådana risker kan aldrig uteslutas, men de kan heller inte få hindra våra ansträngningar att skapa ett bättre samhälle.

En socialistisk strategi kan naturligtvis aldrig utarbetas utifrån, på rent teoretiska grundvalar. Den måste utarbetas som led i en massrörelses verksamhet. Men här måste alltid finnas en växelverkan. Alla som aktivt deltar i arbetarrörelsens verksamhet inordnar, medvetet eller omedvetet, sina handlingar och ställningstaganden i någon form av strategi.

Vissa begränsningar av ämnet måste göras. Om ett tredje världskrig utbryter eller om det kommer en ekonomisk kris av samma djup och omfattning som på 1930-talet måste strategin bli en väsentligt annan än under nu gällande konkreta förhållanden. Det sagda innebär inte att kapitalismen skulle vara krisfri. Motsatsen är fallet. Men det syns i varje fall f. n. inga tecken på en ekonomisk kris av 30-talstyp.

Jag utgår också från att väpnade resningar av olika orsaker inte är en tillämpbar strategi som vi nu ser utvecklingen i de nordiska länderna. För att bryta storfinansens makt kommer att användas medel och metoder av annat slag. Det handlar om en gradvis erövring av makten (vilket dock inte utesluter möjligheten eller rentav nödvändigheten av andra kampformer under en senare etapp, beroende på vilka kampmedel de politiska motståndarna väljer).

Debatten om det går eller inte går att komma till socialismen på fredlig väg är med andra ord rätt meningslös på det sättet att endast historien kan ge det slutgiltiga svaret. Vi vet ännu inte hur utvecklingen kommer att förlöpa i de nordiska länderna. Men det är viktigt att vi ger uttryck för vår demokratiska vilja, för vår uppfattning att folkmajoriteten självfallet skall ha avgörandet, att vi respekterar och slår vakt om nuvarande demokratiska institutioner vilket betyder bl. a. att beslut om lagstiftning, skatter o.s.v. liksom nu bör fattas av ett parlament valt på grundval av allmän och lika rösträtt och ett verkligt flerpartisystem.

Vissa självklarheter i detta sammanhang kan uttryckas mycket kort. Vi vill visserligen utvidga parlamentets befogenheter, så att en rad beslut som nu fattas av de finansiella maktgrupperna i stället skall fattas av valda ombud för folket. Men vi inbillar oss därför inte att parlamentet är eller kan bli den enda maktfaktorn i samhället. Maktstrukturen kommer också i ett socialistiskt samhälle att bestå även av andra komponenter. Under nuvarande förhållanden är ju parlamentets reella maktutövning begränsad till endast vissa fält av samhällslivet. Självfallet är besluten i parlamentet inte oberoende av massrörelser och andra kraftcentra i samhället. Ställningstaganden av de politiska partierna är aldrig autonoma, utan uttrycker på olika sätt olika klassers och gruppers intressen och ideal. Arbetar rörelsens kamp kan därför heller aldrig begränsas till det parlamentariska området eller till valtillfällena.

Efter dessa allmänna anmärkningar övergår jag till behandling av vissa speciella problem. Det sker i anslutning till referat av litteratur som behandlar särskilt frågan om strukturella reformer.

B. Mandel

Utgångspunkter för Mandels resonemang (Ernest Mandel: "A socialist strategy for Western Europe", *International Socialist Journal* 2/10) är bl. a. att det under nästa årtionde inte blir något världskrig och inte heller någon ekonomisk kris jämförbar med 1929-33. Av hypotesen att det inte blir någon ekonomisk kris av katastrofkaraktär följer ej att det inte blir några kriser alls. Att det neokapitalistiska systemet lyckats undvika katastrofala ekonomiska kriser betyder inte att det är kapabelt att lösa alla sina ekonomiska och sociala problem. Det har inte upphävt de grundläggande motsättningarna i det kapitalistiska produktionssättet. Till dessa klassiska motsättningar lägger det tvärtom en hel serie egna motsättningar.

Mandel skiljer mellan olika typer av målsättningar för den politiska kampen. Defensiva mål är t. ex. kamp mot de stigande priserna, mot olika former av s. k. inkomstpolitik och "lönefrysning", mot vågor av avskedanden. Nya mera offensiva mål: i samband med den tilltagande alienationen av arbetarna både som producenter och konsumenter — kamp för inflytande över rationalisering och anställningspolitik, kontroll över produktionen. Dessa målsättningar är potentiellt revolutionära i den meningen att de ifrågasätter den kapitalistiska äganderätten och makten. "Långtifrån att uppskjuta den socialistiska revolutionen till en mycket avlägsen framtid bringar neokapitalismen en rad förhållanden till mognad som presenterar revolutionen som en omedelbar och tvingande nödvändighet, som krävs av de faktiska förhållandena, utan att man behöver vänta på att arbetarna skall förstå Teserna om Feuerbach eller Kapitalets tredje band först."

Det avgörande syftet med en strategi av strukturella reformer är enligt Mandel "att åstadkomma en integration mellan massornas omedelbara strävanden och de målsättningar för kampen som hotar själva existensen av det kapitalistiska samhället". Det är en vågsam strategi som innebär allvarliga risker. Om arbetarrörelsen inte är stridbar riskerar den nämligen att ge stöd åt neokapitalistiska grupper, som är inbegripna i strid med mera konservativa kapitalistiska styrkor, vilkas intressen bäst betjänas av den nuvarande strukturen.

Mandel understryker därför mycket starkt att man måste skilja mellan två olika typer av strukturreformer. Formeln ”strukturell reform” kan tolkas på två helt motsatta sätt: ”endera kan den betyda en reform av kapitalismen vars syfte är att åstadkomma att ekonomin fungerar tillfredsställande eller då kan den betyda 'reformer' sprungna ur arbetarklassens kamp som är helt oförenliga med varje kapitalistisk ekonomis normala fungerande”. I det förra fallet har vi att göra med ”neo-kapitalistiska strukturreformer”, i det senare med ”anti-kapitalistiska strukturreformer”.

För en strategi av anti-kapitalistiska strukturreformer gäller enligt Mandel fem villkor, vilka är oundgängliga om ”den neo-kapitalistiska fällan” skall unna undvikas:

1. Man får inte försöka att erövra ”framskjutna positioner” från kapitalismen som ett första steg under illusionen att man därmed kan minska motståndet och avancera steg för steg. Erfarenheten visar att nationalisering av icke-centrala sektorer mycket lätt integreras i det allmänna schemat för rationalisering av det kapitalistiska systemet. Attacken måste riktas mot nyckelsektorerna, de områden som svarar för huvudparten av nationalinkomsten och av investeringarnas huvudpart och dynamik, mot ekonomins ”kommandoposter”.
2. Man måste resa frågan om den hierarkiska strukturen i företagen, om makten att besluta över arbetets organisation, om arbetarnas kontroll över produktionen.
3. Man måste bestämt avvisa institutionalisering av arbetarkontrollen och av anti-kapitalistiska strukturreformer i allmänhet.
4. Programmet för anti-kapitalistiska strukturreformer måste vara nära förbundet med en klar regeringsformel, som definierar ersättandet vid makten av en klass med en annan. (I Belgien t. ex. används formeln en arbetarregering baserad på fackföreningarna). Det är nödvändigt att klargöra att frågan om strukturreformer leder till frågan om makten och att det är kampen om makt som slutligen avgör kampens utgång⁵. Propagandan för anti-kapitalistiska strukturreformer måste beledsagas av en intensiv och systematisk kritik av kapitalismen som helhet.

Mandel gör en jämförelse med 1918 i Tyskland och 1941-45 i Jugoslavien samt ställer frågan: Är dessa särskilda slag av revolution de enda som kan åstadkomma ett störtande av kapitalismen? Är ”katastroflägen” nödvändiga? Han svarar nej. En annan historisk modell ligger närmare: generalstrejken 1936 i Frankrike. ”Det är fullkomligt möjligt att ... arbetarna blir mer och mer radikaliserade som ett resultat av en hel serie av sociala, politiska, ekonomiska eller t.o.m. militära kriser ... och att de kommer att genomföra kampanjer med allt mera långtgående mål ... tills kampen leder till en generalstrejk som endera kastar regimen överända eller skapar en maktdualism.”

Enligt Mandel är det nu framför allt den subjektiva faktorn som spelar nyckelrollen för att avgöra om arbetarrörelsen skall göra bruk av de möjligheter som neo-kapitalismen erbjuder för en anti-kapitalistisk strategisk offensiv.

C. Therborn

Även Therborn (Göran Therborn m. fl.: [En ny vänster](#)) betonar att det gäller att hålla isär kapitalistiska och socialistiska strukturreformer. ”Eftersom vårt näringsliv är kapitalistiskt, innebär en odifferentierad strukturplanering bara en rationalisering, till effektivare och profitablare enheter och branscher, inom den privatkapitalistiska företagsamheten.” Socialistiska eller anti-kapitalistiska strukturreformer är en strategi för ett socialistiskt samhälle. ”Konkret betyder en socialistisk strukturplanering att strukturpolitiska intentioner förverkligas genom en samhällelig företagssektor som opererar planmässigt utan integration i den kapitalistiska sektorn och som också skiljer ut sig genom en företagsdemokratisk uppbyggnad.”

Vilka praktiska möjligheter finns det nu för en socialistisk strukturplanering? Möjligheterna bedöms av Therborn som mycket stora. Löntagarna har stora summor — mellan 10 och 20 miljarder kr — i sina AP-fonder. Dessa skulle kunna investeras i nya stora företag inom de kemiska och elektrotekniska branscherna. Samhället och löntagarna har även stort intresse av en utveckling av de existerande statsföretagen. För denna nya företagssektor bör upprättas ett särskilt planeringsråd med företrädare för regeringen, de verksamma i dessa företag och de centrala löntagarorganisationerna. ”I takt med den socialistiska sektorns utökning — genom nystartande och framför allt socialisering — växer denna planering i betydelse och leder steg för steg fram till en socialistisk produktion för behov.”

Att utarbeta en fullständig strategi för en socialistisk samhällsordning är i dagens läge knappast möjligt i Sverige. Den måste växa fram i en socialistisk arbetarrörelse. Däremot kan man skissera strategier på olika konkreta områden som riktlinjer för ett radikalt handlande.

Som åtgärder under en första etapp nämner Therborn följande: De statliga företagen reorganiseras i ett förvaltningsbolag med expansionsmöjligheter frigjorda från byråkratiska hämningar. Staten tar ett direkt ansvar för lokaliseringspolitiken genom att upprätta nya verkstadsindustrier i Norrland m.m. Läkemedelsindustrin socialiseras och en del andra punktsocialiseringar genomförs. Radikal demokratisering av företagen. Konsumentupplysningen upprustas för att minska reklamens betydelse. Ett råd för strukturell planering upprättas. Skattefriheten för arbetsfria inkomster genom värdestegringar avskaffas. ”Till etapp 2 skulle vi då ha skapat: a. fler, större och effektivare offentliga företag; b. en konkret modell för företagsdemokrati; c. medel för en konsumentstyrning av produktionen; d. utarbetade planer för närings- och lokaliseringspolitik; e. en viss utjämning av inkomst och förmögenhet.”

Första stadiet i den andra etappen blir användandet i stor skala av löntagarnas AP-fonder för att förverkliga viktiga delar av strukturpolitiken och genomförande av etapp II i den företagsdemokratiska strategin: en fifty-fifty-fördelning av makten å företagen mellan å ena sidan kapitalägarna och å den andra de anställda, konsumenterna och samhället. Slutstadiet i denna strategi blir sedan kreditinstitutens och rustningsindustrins direkta socialisering och avskaffande av all privat kapitalägmakt över företagen.

Företagsdemokratisering är för Therborn ett centralkrav. En företagsdemokratisk strategi bör indelas i tre huvudetapper. Den första har två aspekter: en går ut på stärkande av de nuvarande företagsnämnderna, den andra är speciellt inriktad på de statliga företagen. Den andra etappen i demokratiseringen blir att utveckla förhållandena i de offentliga företagen till en reell löntagarförvaltning samt inrätta företagsförsamlingar i de privata företagen med likställighet mellan det levande arbetet och kapitalet. Etapp III blir ett definitivt brytande av kapitalägarnas makt.

Till en gammal diskussionsfråga framhåller Therborn att valet inte står mellan socialpolitik och en socialistisk politik — det är en skenbar motsättning som kan upphävas genom att socialpolitiska mått och steg ges en bestämd plats i den socialistiska strategin och inte blir mål i sig. Som det socialistiskt väsentliga i socialpolitiken framhäves ”att socialpolitiken undandrar stora sektorer av samhällslivet från marknadsmekanismens herravälde”.

D. Gorz

En utgångspunkt för Gorz (André Gorz: [Arbetarrörelsen i överflödets samhälle](#)) är följande frågeställningar: Är det möjligt att inom kapitalismens ram — alltså utan att först ha störtat den — genomdriva anti-kapitalistiska lösningar som inte omedelbart införlivas med och underordnas det kapitalistiska systemet? Frågan var (eller är) av största betydelse när rörelsen kunde (eller

kan) välja mellan kampen för reformer och väpnad resning. Det valet föreligger enligt Gorz inte längre i Västeuropa. Därför har frågan inte längre formen av ett alternativ (reformer eller revolution); den gäller endast möjligheten av ”revolutionära reformer”, reformer som syftar till en radikal omvandling av samhället. Är sådana reformer möjliga?

Varje kamp för reformer är inte nödvändigtvis ”reformistisk”. Skillnaden (som inte är alldeles uppenbar) mellan ”reformistiska” och ”icke-reformistiska” reformer definieras på följande sätt: ”En reform är 'reformistisk' om dess mål underordnas en given politik och ett givet systems förutsättningar. Reformismen utesluter a priori målsättningar och krav som är oförenliga med systemets fortbestånd. En reform däremot som tar sikte på mänskliga behov och krav som inte kan tillfredsställas inom ramen för ett givet system men som kan och bör tillfredsställas, är inte nödvändigtvis reformistisk. Det utmärkande för icke-reformistiska — alltså anti-kapitalistiska — reformer är med andra ord att behovens relevans inte görs beroende av kapitalistiska kriterier.”

(Gorz har ett exempel: Är det t. ex. ”reformistiskt” att kräva 500.000 nya bostäder per år (Frankrike) och en verklig demokratisering av den högre undervisningen? Givetvis inte. Det beror på om man tänker expropriera tomtmarken och socialisera byggnadsindustrin eller om man tänker subventionera den privata företagsamheten och garantera vinsterna med skattebetalarnas pengar. Allt efter omständigheterna är målsättningen 500.000 nya bostäder anti-kapitalistisk eller neo-kapitalistisk.)

Gorz definierar strukturreformer på följande sätt: ”Med strukturreform menar jag inte en reform som rationaliserar det bestående systemet samtidigt som den existerande maktfördelningen bibehålls. Det är alltså inte fråga om att överlåta åt den kapitalistiska staten att ändra systemet. Med strukturreform menar jag i stället en reform som genomförs eller kontrolleras av dem som kräver den. Vare sig strukturreformen avser jordbruket, universiteten, tomtmarken, administrationen, ekonomin etc. innebär den alltid skapandet av nya demokratiska maktcentra. I företagen, skolorna, de kommunala organen etc. medför en strukturreform alltid en decentralisering av beslutanderätten, en inskränkning av statens eller kapitalets makt och en utvidgning av folkets befogenheter. Med andra ord: en seger för demokratin över profitens diktatur. Ingen nationalisering är i sig själv en strukturreform.”

Risken för att de maktbefogenheter som arbetarna erövat inom det kapitalistiska systemets ram uppsuges av kapitalismen och underordnas den föreligger, men den är inte oundviklig. Risken måste tas, ty det finns ingen annan lösning. Den enda tänkbara vägen är att redan nu erövra de maktbefogenheter som kan förbereda löntagarna för ett effektivt övertagande av samhällsledningen och som under tiden tillåter dem att kontrollera och styra samhällsutvecklingen och att installera mekanismer som begränsar eller försvagar kapitalets makt.

Det är alltså inte fråga om ”mot-krafternas” berättigande, utan om deras natur och deras roll i den kapitalistiska staten, skriver Gorz. Valet står inte mellan löntagarnas oavbrutna strävan till utvidgning av sina maktbefogenheter å ena sidan och (den nödvändigtvis abstrakta) viljan att erövra makten (över samhället) å den andra. Valet står mellan underordnade befogenheter och självständiga.

Med underordnade befogenheter avser Gorz att arbetarnas associeras till, eller tar del i, en ekonomisk politik som de får dela ansvaret för på resultatens och verkställighetens nivå samtidigt som de förbjuds att blanda sig i de beslut och kriterier i kraft av vilka den givna politiken har fastställts. Med självständiga eller autonoma befogenheter menar han däremot arbetarnas befogenhet att ifrågasätta själva premisserna för företagsledningens politik, att redan på förhand ifrågasätta dem tack vare sin kontroll över de data på vilka den förda politiken baseras.

Gorz framhåller att det är fråga om en gradvis erövring av makten (vilket dock inte utesluter möjligheten eller rentav nödvändigheten av ett revolutionärt maktövertagande under en senare etapp). Är en sådan strategi ett steg tillbaka därför att den avstår från att erövra makten genast och i ett slag installerar socialismen? Det skulle den vara om det revolutionära maktövertagandet vore möjligt eller om planerna på ett sådant skapade ett mobiliseringstillstånd bland massorna. Men så är inte fallet. Det är omöjligt — framför allt för marxister — att förklara massornas nuvarande demobiliserings-tillstånd med den bristande revolutionära glöden hos ledarna.

En mobilisering av löntagargrupperna i avsikt att genomföra socialismen måste ske via delmål baserade på djupgående behov som kapitalismen inte kan tillfredsställa. Kampen för partiellt autonoma befogenheter och utövandet av dessa befogenheter kan göra socialismen till en levande realitet för folket, en realitet som redan är i verksamhet, som bearbetar kapitalismen inifrån och som kräver att få utvecklas fritt.

Om socialismen skall kunna förverkligas genom dagens strider och krav får den inte presenteras som ett system med färdiga lösningar på alla problem, framhåller Gorz. Den måste i stället presenteras som en serie konkreta krav på vissa specifika problem. I detta avseende är t. ex. nationaliseringar lika litet som makten ett självändamål. Man måste förstå vad de skall tjäna till och vad de kan vara medlet till. (En nationalisering av stålindustrin är enligt Gorz i dag den minst intressanta av alla tänkbara nationaliseringar. I stället för att ändra den politiska kraftfördelningen och öppna en bräsch i det kapitalistiska systemet kan en sådan nationalisering förstärka kapitalismen. Bättre är att inrikta sig på de industrier där numera den största kapitalbildningen sker — kemiska, elektroniska, mekaniska, elektriska industrin och oljeindustrin).

E. Perry Andersson

En verklig socialistisk strategi kan endast födas inom den inre dialektiken i en socialistisk massrörelse — den har ingen mening eller möjlighet utanför den, understryker Perry Anderson ("Problem of socialist strategy" i *Towards Socialism*). Han diskuterar de två klassiska vägarna till socialismen: den parlamentariska och vägen med väpnat uppror. Leninismen har varit framgångsrik i sina egna termer och i sin egen miljö. Den innebar ett mycket stort framsteg för Sovjetunionen och i dag för Kina. Men en leninistisk strategi i Västeuropa skulle vara i grunden regressiv: den hotar att förinta en vital historisk skapelse — demokratin, när uppgiften är att gå vidare. Perry Anderson kritiserar socialdemokratin: den nationaliserade sektorn har ingenstans blivit annat än en liten enklav, vars väsentliga uppgift är att tillhandahålla en billig teknisk infrastruktur för de privata företagen till låga kostnader. Inkomstutjämnningen är det också dåligt med. "Leninismen representerade en mörk men faktisk anpassning till sin värld; socialdemokratin representerade en falsk anpassning."

Huvudfelet hos socialdemokratin var enligt Anderson ett strategiskt fel en grundläggande missuppfattning om maktens natur i utvecklade kapitalistiska samhällen och medlen för att erövra den. Man förutsatte existensen av en monocentrisk demokrati i vilken makten är likabetydande med lagstiftningsmakten. Den lagstiftande församlingen är emellertid endast en av en serie maktfaktorer, inte deras syntes. I Storbritannien består maktstrukturen framför allt i en permanent hegemoni av ett socialt block över ett annat. Detta är ett fenomen som står över valresultaten. Försöken att vinna makt genom att satsa allting på valkampen är därför dömda på förhand. En socialdemokratisk regering är möjlig, men den är alltid oförmögen att förverkliga den radikala samhälleliga omdaning som den skulle genomföra. Den offerar principerna för att vinna valen och därför kan den inte erövra makten.

Perry Anderson kritiserar både den parlamentariska strategin och upprorsstrategin därför att de

riktas enbart mot staten, med uteslutande av hela det område som hör till det civila samhället.

Han är också kritisk mot en aktuell tendens i den socialistiska debatten att koncentrera sig enbart på fackföreningarna, att låta dessa ersätta det politiska partiet som den avgörande motorn i den socialistiska kampen. Detta skulle ställa klockan femtio år tillbaka. Ingen långtidsstrategi kan byggas enbart eller ens i främsta rummet på fackföreningsrörelsen. Problemet är inte att ersätta det politiska partiet som socialismens arkitekt, utan att omvandla det.

I Västeuropa av idag måste varje sant socialistiskt parti framträda som en hegemonisk kraft. Det betyder att det måste föra fram ett sammanhängande, globalt alternativ till den existerande sociala ordningen och representera en permanent kamp för detta alternativ.

Ett socialistiskt parti kan inte bygga enbart på arbetarklassen, även om det framför allt och i första rummet måste göra det. Partiet måste söka förena olika krafter i ett nytt historiskt block. Det gäller förutom arbetarklassen lägre tjänstemän, tekniker, intellektuella o. s. v.

Perry Anderson understryker också starkt att partiets inre 'liv måste vara en levande demonstration av dess program — en slags prototyp för framtidens sociala organisation. Dess aktionsområde måste omfatta inte endast statens institutioner, utan samtidigt hela det sammansatta landskapet i det civila samhället. Partiets mål måste vara inte att vinna en numerisk majoritet i val, utan att skapa ett historiskt block som förmår att förändra samhället. Det gäller att skapa en bestående samhällelig majoritet.

F. Italiens KP

Inom Italiens kommunistiska parti har förts en omfattande debatt till frågan om betydelsen av strukturella reformer (tillgänglig bl.a. i partiets *Foreign Bulletin*). I en rapport till centralkommittén om förberedelserna för partikongressen 1962 diskuterade Longo statskapitalismen och arbetarklassens anti-monopolistiska aktioner. Han ställde frågan om det är möjligt att påverka den ekonomiska utvecklingen genom aktioner inom ramen för ett system där kapitalistiska utvecklingslagar fortfarande gäller.

En fullständig socialistisk omdaning av samhället kan givetvis inte uppnås utan att arbetarklassen och dess allierade utövar makten, d.v.s. utan vad som i klassikerna kallas proletariats diktatur. Ett socialistiskt samhälle kan heller inte "utvecklas spontant" inom den gamla kapitalismens sociala och politiska struktur. "Trots detta är det sant att avskaffande av monopolen och deras makt är möjlig även utan erövring av makten, så länge som ett adekvat förhållande mellan politiska och sociala krafter existerar. I dag finns det ett potentiellt adekvat kraftförhållande som kan göra slut på monopolens särskilda makt emedan själva processen av monopolens expansion ökar möjligheten till allianser."

Problemet om att bryta ner statsapparaten måste i dag ses i andra termer än som korrekt formulerades av Lenin, fortsätter Longo. Det har att göra med den vikt som centra för monopolmakten har fått och omfattningen av den opposition som monopolen väcker. "Vi anser att i det nuvarande läget monopolens makt verkligen kan begränsas och transformeras genom ingripanden av den politiska makten. Eftersom monopolens ekonomiska makt starkt påverkar den politiska makten syftar alla våra anti-monopolistiska aktioner i första hand till att undandra den politiska makten från detta inflytande och i andra hand att vända på detta förhållande, så att den politiska makten kan hindra och påverka monopolens ekonomiska makt."

Longo diskuterar också faran för att ansträngningarna att åstadkomma en strukturell förnyelse och demokratisk planering passar väl in i de neo-kapitalistiska manövrerna. En sådan fara existerar naturligtvis. Men det avgörande är här om arbetarklassens och socialismens sak gör

framsteg genom denna kamp. Om de gör framsteg genom att bålverk för privilegier och exploatering besegras innebär det en start för demokratisk och socialistisk omvandling.

Till frågan om rationaliseringarnas betydelse framhåller Longo: Den företagna nationaliseringen av elkraften är naturligtvis förenlig med det kapitalistiska systemet, men den har uppnåtts efter bittra klasstrider. Nationaliseringen gav upphov till nya strider om hur den i praktiken skulle genomföras och särskilt om på vilket sätt det nya företaget skulle skötas. ”Nationaliseringar kan naturligtvis inte betraktas som ett ideologiskt bestämt mål som har ett värde i sig. Nationaliseringar är betydelsefulla och värdefulla emedan en mera effektiv folklig och demokratisk inblandning är möjlig när det gäller att bestämma utvecklingen av den nationaliserade industrin. Därför är nationaliseringar av de viktigaste branscherna en av de grundläggande punkterna i strukturreformerna. Vi reser inte dessa krav på grund av en slags vag demokratism; vi reser dem som delar av en sammanhängande klasskamp, för den demokratiska förnyelsen av landets ekonomiska och politiska struktur, i samsvar med ett socialistiskt perspektiv.”

I ett svar på kritiska synpunkter av Giorgio Tosi 1963 framhöll Longo att det enligt hans åsikt var möjligt att uppnå vissa strukturella och super-strukturella förändringar i socialistisk mening under själva den kamp som skall leda fram till socialismen, också innan man kommer fram till en total socialistisk omvandling, också innan man kommer fram till en total kamp om makten av arbetarklassen och dess allierade, också innan man kommer fram till en total socialistisk omformning av produktionsförhållandena. ”Vi anser att man kan uppnå likvidering av monopolen också innan man uppnår en total socialistisk omvandling av samhället, d.v.s. under en regim som ännu inte är socialistisk men i öppen utveckling mot socialism.” Longo hänvisade också till erfarenheterna från de socialistiska staterna vilka visar att en total omformning av de ekonomiska förhållandena aldrig genomförs från en dag till en annan, även när makten ligger helt i händerna på arbetarklassen och dess allierade, utan alltid är resultatet av en mer eller mindre gradvis omformning.

I ett tal på Gramsci-institutets kurs 1962 behandlade Amendola frågan om strukturreformer som medel för att begränsa och bryta ner monopolens makt. Han framhöll att dessa reformer måste ges en sådan utformning att de svarar mot det nationella behovet att säkra en demokratisk utveckling av den italienska ekonomin och för att lösa de mest allvarliga och pressande problemen och inte endast för att garantera demokratins utveckling för att eliminera fascismens sociala bas eller som steg i den demokratiska marschen framåt mot socialismen. Dessa reformer måste motsvara objektiva behov i samhället och inte sökas ut endast på grund av politiska och ideologiska motiv av subjektiv natur.

I den italienska debatten har starkt understrukits betydelsen också för bedömning av de här diskuterade frågorna av arbetarrörelsens faktiska utveckling och kamp. ”Vi måste avvisa den schematiska uppfattningen enligt vilken utvecklingen som ägt rum under monopolens ledning endast har lett till en politisk konsolidering av kapitalismen och skapat svårare förhållanden för proletariats revolutionära kamp”, säger Amendola. Den kapitalistiska utvecklingen i Italien under de senaste årtiondena har tvärtom ägt rum under press från en starkt organiserad och förenad arbetarrörelse. Denna utveckling har inte lett till en politisk konsolidering för bourgeoisin eller till stabilisering av kapitalismen. Den ekonomiska expansionen åtföljdes tvärtom av en demokratisk och folklig rörelse, som kräver en demokratisk förnyelse av det italienska samhället.

Även Longo varnar i den förut citerade artikeln för ett ensidigt betraktelsesätt. ”Verkligheten är mycket rikare och mycket mera sammansatt: den består inte bara av kapitalismen, av dess utvecklingslagar och dess strukturer och överbyggnader, utan också av de motsättningar som denna själv alstrar. Bland dessa är i första hand de klassmotsättningar som skapas av arbetarklassen och alla de politiska och sociala krafter som opponerar sig mot kapitalismen.”

Det referat som ovan gjorts av diskussionen hos olika författare av vägar att bryta det ekonomiska fåtals-väldet med särskild tonvikt på begreppet strukturreformer har inte syftat till fullständighet. Avsikten har varit att ge en allmän föreställning om denna debatt samt att rikta uppmärksamheten på vissa problem som bakgrund till en diskussion om vissa frågor i den svenska utvecklingen i en följande artikel.